

lejer over hele landet, dog mest de østdanske (35). Esbjerg har en stor eksport af sandorm fra vadehavet.

LITTERATUR: (1) 401p 35; (2) 356 39; (3) 777d 5,150; (4) 770 230; (5) 735 11; (6) 830 207; (7) 705 upag.; (8) 715 20; (9) 474 9,391; (10) 761 9,1882-83,22; (11) 693b 5.2,1768,723; (12) 627 521; (13) 240 11,1944-47,365; (14) 464d 66; 453 16,50; 1912 kom sandormen tilbage; (15) 561 20f; (16) 868 95; (17) 693b 5.1,1769,251 (Fr.havn); (18) 56j 102f; (19) 240 4,1915-18,315f; 596 1957-58,18; (20) 240 11,1944-47,366ff; (21) 816 16,1948,60ff; (22) 388; (23) 705 upag.; (24) 388 (Strib, Dreslette); (25) 202c 3,96; (26) 202c 3,224f; 202d 1,11f; 950 1965,14f (Læsø o. 1900); (27) 866 2.3,1861,99; (28) 705; (29) 388; (30) 341 1975,45; (31) 908b 5,1798,341; (32) 240 4,1915-17,315f og 11,1944-47,369; 596 1957-58,18; (33) 950 1963, 15f; (34) 471 2,84; (35) 240 11,1944-47,371f; 816 16,1948,60ff; 218 1,614.

LÆGEMIDLER

Præparater af og med regnorm anføres i vore ældste apotekertakster (1600-t), *jordmaddike* i farmekopeen 1772. Den kaldes i ældre lægebøger også *bedeorm*, *rød maddike*, *medemaddike*, *-mark*, *-orm*, *jordorm*; på apoteker blev forlangt maddikolie, ormespirit, regnormolie; en lang række plastre, olier, salver og pulvere med regnorm spillede en stor rolle i husråd og kloge folks praksis (1).

Man tilberedte på Agersø en medicin af regnorm (2), på Tåsinge blev regnormolie (forrådne regnorme) brugt som et trækplaster (3).

1400-t: podagra gnides med ti-tolv kogte regnorme (4), for hovedpine gnides ansigtet med knuste regnorme blandet med rude, laurbær og eddike; regnorm knust med vild løg og blandet med olie dryppes i døvt øre; knust regnorm lagt på sår får det til at trække sig sammen, brændte regnorme bindes på bullenskab (5).

Henrik Smids urtebog 1577: podagra behandles med brændevin hvori regnorm har ligget (150a), for gulsot drikkes sødmælksafkog af regnorm (105a), hævede kvindebryster gnides med regnorm i rosenolie (23a), rosenoliedekokt af regnorm på åreladningssår (76).

Mod »orm i fingeren« (betændelse?) holdes en levende regnorm bundet om fingeren indtil den dør, eller knust regnorm bruges som omslag, sidstnævnte tilrådes også på »den hvide ild«, der angriber knæled. Mod unaturlig varme hos børn hænges tre regnorme og tre spånar af en fejekost i en klud om barnets hals, de to remedier fornyes dag-

ligt i tre dage. Mod rygsmerter og hoste gnides med ituhakkede regnorme blandet i brøddej (1789; 6).

Regnorm indgives mod trangbrystighed; for gulsot tages regnorm i øl, brød eller suppe (1600-t) (1) eller knuste regnorm i malurtvin (1807; 7).

Blegsotpatient skulle brænde ni regnorme »uden bælte« til pulver og indtage det fastende tre torsdag morgener i træk (Salling; 8); mand med blegsot fik af klog kone det råd at drikke stærk kaffe med regnorme i, og han kom sig (Nr. Nebel; 9).

Har ammende kvinde ikke brystmælk nok, skal hun tage knuste regnorme i bygafkog (begyndelsen af 1500-t; 1).

Brændevin hvori tre regnorme blev dræbt modvirker alkoholisme (10), eller man skal blande pulveriserede regnorme i drankerens drik (Rømø; 11).

Den kloge kone i Vindblæs lod en pige, som var sindssyg, »vist af kærestesorg«, drikke tre glas brændevinsudtræk af tre regnorme fundet i kirkegårdens sidst kastede grav, det skulle ske stiltiende en lørdag klokken 24 (12).

Knuste regnorme blandet med humle og honning og gnedet på issen får håret til at vokse (1623; 1).

Regnorm indgik i en salve for værk og krampe (1600-t); hoftesmerter gnides med brød hvori er bagt regnorm (1), regnorm indgik i et middel for lamhed og værkbrudenhed (13), regnormolie i råd for lamme led (1624; 1). Børn, som ikke kunne gå, skulle have ærter og stegte regnorme (Tarm; 14). Gigt gnides med en »olie« af regnorm kogt i en lukket potte (15); klog mand behandlede gigt med regnormolie (16).

Mod feber: panden og tindingen gnides med regnorm og gåseblod (1678), der indtages tørrede og pulveriserede regnorme og muskatnød i vin (1688) (1). For koldfeber (malaria) brændes tre regnorme til pulver og hældes i altervin, som drikkes en time før solnedgang, dagen efter et pulver af fem og tredjedagen af syv regnorme; »dette er et forsøgt og viist råd, særlig forsøgt med min kusk Anders fra Viborg, som anno 1715 kom syg af feber« (17). Regnorm skæres i tre stykker, hvert stykke lægges i en sveske uden sten; når anfaldet kommer spises svesken med ormens hoved, i næste anfald det mellemste stykke o.s.v. (o. 1750; 1).

Regnorm knust i alun tjener til indgnidning for »orm i hovedet eller øre« (midten af 1400-t); regnorm, myræg og rudeblade koges i olie, som dryppes i døvt øre (1533) (1).

For spolorm tages stegte regnorme i vin (1600-t; 1).

En smertende tand sprænges, når en regnorm stoppes i den (1624ff); efter at tandkødet er stuk-

Som medicin mod kørestesorg benyttede kloge koner regnorme opgravede på kirkegården og indgivet i brændevinsudtræk. Tegning af Sikker Hansen til St. St. Blicher: Hosekræmmeren og andre noveller, 1955.

ket til blods gnides det med en salve af regnorme, der i et fad sand blev fodret med æggeblommer og derefter ovntørret, knust og blandet med vildornefedt, mesterrod m.m. (18).

Lægges levende regnorm i hvid kobberrog (zinksulfat) får man en væske, som er et godt øjenbadevand (1600-t; 1). Syge øjne gnides med kogte regnorme, der blev samlet før Sankt Hansdag 24/6 (fynsk cyprianus; 19). Asken af tørstegte regnorme pustes i øje med »vildt kød« (1623; 1).

Tørrede regnorme indgik i et plaster for kræft (1678), regnorm bindes på finger med benedder og skal ligge der til den dør (o. 1870); af regnorm bagt med surdej fås en olie til at gnide stive sener med (1664), regnorm bindes på hævelser, bylder, bullen negl (1600-t), på »orme i fingrene« (1700-t); levende regnorm lægges på bullen finger, panaritium ossale (1600-t) (1), »lad den dø derover, så forgår smerten« (1807; 20), fingren omvindes med knust regnorm (21).

Har man fået levret blod i kroppen efter et fald indtages knust regnorm, eddike og smør (1619). Regnorm knust i et fad med øl drikkes for arm- og benbrud (1400-t), regnorm lægges på armbrud (1623) (1). Regnorme, som gik i opløsning i en flaske, gav en sårsalve (Varde; 22). Regnorme indgik i en sår balsam og salve »for onde giftige sår og bylder« (1577; 1).

Ko med nedfaldet drøbel skulle have et kålblad med regnorme i (23).

Hest med kværke indgives regnorme tre morgener i træk; for opknebethed gnides med regnormolie, samme olie nævnt blandt midler mod forvridding, bov- og krydslamhed, tørrede regnorme i råd for negl i øjet (keratitis) (24). En salve af kogte regnorme hindrer håraffald hos heste (1742; 25).

Færøerne: der blev spist stegte regnorme mod »kuldesyge«; en regnorm lagdes, hvor patienten havde ligget; døde den, viste det, at han led af rosen (erysipelas); eller man bandt ormene på patienten og udskiftede dem efterhånden som de døde (26).

LITTERATUR: (1) Farmaceutisk Tidende 44, 1934, 428ff,481ff,509ff; (2) 265 256; (3) 378 106; (4) 315c 209; (5) 8 3,34,62,76; (6) 927a 147-49; (7) 197 27; 816 4,1936,86 (1600-t); (8) 942 1897,166; (9) 464g ny rk. 4,447; (10) 296g 1,56; (11) 837 28,1952,15; (12) 221 20/1 1914; (13) 296g 1,205; (14) 212c tb. 327; (15) 464p 76; (16) 52 13/9 1931; (17) 464g 4,596; 464p 81f; 296g 2,69; (18) 73 54f,108; (19) 943 4,1916, 525; (20) 197 36; (21) 464p 212; (22) 160 1906/23:2587; (23) 464g 6,2,478; (24) 74 27,86f,99; (25) 167 1935, upag.; (26) 717 73,100.

I en barndomserindring af Johanne Luise Heiberg vaskede hun regnormene rene for snavs, når de kom op af jorden – i P. O. Enquists skuespil »Fra regnormenes liv« tolket som proletarbarnets forsøg på at komme bort fra sit miljø. Foto: Det kgl. Bibliotek.

VARSLER, OVERTRO, GÅDER

Kommer der mange regnorme frem af jorden, varsler det enten regn eller storm (1591ff; 1); søger de om efteråret dybt i jorden bliver vinteren streng (2); så længe de endnu pløjes op er vinteren ikke nær, men når det ikke sker kommer den snart (SSlesvig; 3).

Regnorme, som skæres over ved pløjning, kan ikke dø før efter solnedgang (NSjælland; 4), sml. hugorm s. 343.

Hvem kan ikke komme i kongens gård for høns? (5). En lille rød mand gik gennem vor gård: »Forbej [beskyt] mig for hønsene, hunden lader mig nok gå« (6).

LITTERATUR: (1) 220 61; 794 8,15 (NFyn); (2) 464f tb.1,57 (Gangsted o. 1830); (3) 160 1906/23; 3280; (4) 436 217; (5) 464n 100; (6) 794 9,1888, 158.

PROSA OG POESI

Den blegrøde regnorm ... er verdens nyttigste og uskyldigste kræ *Martin A. Hansen* (1). Skjult under løvtæppet lever regnormene deres skyggetilværelse, ringeagtede og miskendte af de fleste skønt de gennem millioner af år har bearbejdet den jord vi lever af, har pløjet og gødet den længe før mennesket opfandt ploven, spaden og hakken *J.O. Bøving-Petersen* (2). Man burde have undt vor blinde ven i jorden et nokså beskedent felt [i rigsvåbnet], det var dog den, som ved sin hungrige stræben har betinget vort tunge bondelands eksistens. – Og hvem lægger mærke til den? Det er så nemt og naturligt at overse væsner, der er ens i begge ender og ikke har mere fysiognomi end en bayersk pølse. Total ubemærkethed ville passe regnormen bedst. For den har talløse fjender. Lystfiskerne spiller ingen nævneværdig rolle i den forbindelse. Men for muldvarpene og kramsfuglene er den dagens ret; de hugger ormene i sig med samme lyst som en romer slubrer sin spaghetti *Hans Hartvig Seedorff* (3).

Ormene higer med grådig · blindhed i begge ender. · · Ormene er hellige dyr. · De stopper sig hulningen fuld. · Ved deres hungrige stræben · dannes den gode muld *Thøger Larsen* (4). Du lille plovmand i jordens skød, · som danner muld til vort kære brød, · du agtes ej af den store flok, · men i din gerning du ejer nok *A. Ankerstrøm* (5).

Op af den tynde, sure jord · kom efter regn regnormene op, · ens for, ens bag, et fabeldyr · med rødlig, ringet slangekrop *Harald Herdal* (6); langstrakte, blinde orme · krøb frem fra muldens indre · · og lå i klæbrig kriblen · med lange, spidse snabler · og ligned dværgeagtige · dyr fra øglefabler *Thorkil Barfod* (7).

A. Ankerstrøm, Regnormen (5); *Harald H. Lund*, Regnormen (8).

En bund, der fra lavvandets nære, grønne verden med sandormenes tusinde »kæmpehøje« går over i tangens sortnen *Jacob Paludan* (9) – en sandorm danner snørkler · af havbund, den har slugt *Erik Bertelsen* (10); hver krøllet dyng fra sandormens frokost · ligger som våde pagoder på havets bund *Hans Bjerregaard* (11).

LITTERATUR: (1) 300c 10; (2) 119 170; (3) 782q 64,66; (4) 508b 44; (5) 24b 11; (6) 333b 56; (7) 35b 10; (8) 537g 52-54; (9) 665e 252; (10) 56e 41; (11) 65 13.